

ЗАШТО ТРАНЗИЦИОНА КУЛТУРНА ПОЛИТИКА СРБИЈЕ НИЈЕ ЗАСНОВАНА НА СТРАТЕГИЈИ РАЗВОЈА³

Апстракт

Предмет рада је стипаиешко иланирање као организациони инструмент иранзиционе културне иолиитике у Србији. Циљ рада је да се уиореде основне иостипавке наиптиа стипаиешке међуресорних иодручја културне иолиитике за иериод 2011–2020, са ипексиом документа „Стипаиешки ириоритетни развоја културе 2021–2025” који је на иредлој Министарства културе и информисања усвојила Влада Републике Србије. Први документ из 2011. иодине није усвојен, јер је рад на изради стипаиешке културе ирекинути, док је друи усвојен 2021. иодине, након ири неусиешна иокушаја доношења стипаиешке развоја иранзиционе културне иолиитике у Србији. Резултати анализе иоказали су да је у оба случаја иостипојала иолиитичка воља државе да се културни сипиет ипвори ка друим сипиетима, кроз инстиитиуционално иовезивање и сарадњу у обласиима културе, образовања, науке, иривреде и итуризма, али да је здои одсуства дијалоа између заинтересованих стипана и честе смене министара културе, изиубљена чипава деценија иниетраипивној иланирања и стипаиешкој вођења међуресорне иранзиционе културне иолиитике.

Кључне речи

инстиитиуционално иовезивање, стипаиешко иланирање, стипаиешки развоја културе, стипаиешки ириоритетни, иранзициона културна иолиитика

1 vesna.djukic@fdu.bg.ac.rs

2 apesikan@f.bg.ac.rs

3 Рад је настао у оквиру истраживања „Транзиционе културне политике у Србији (2000–2020)” спроведеног 2022/23. као резултат финансирања научноистраживачке делатности ФДУ, према Уговору склопљеном с Министарством просвете, науке и технолошког развоја.

Увод

Према Закону о култури (2009), културна политика Републике Србије остварује се кроз (формирање и) рад **Националног савета за културу** и примену десетогодишње **Стратегије развоја културе**. За потребе израде нацрта ове стратегије, министар културе, информисања и информационог друштва формирао је **Радну групу за истраживање у области културе коју су чинили стручњаци из јавног, приватног и цивилног сектора**⁴. Задатак Радне групе био је да до 1. септембра 2011. године обави анализу постојећег стања културних делатности (**оцена актуелне културне политике**) и предложи основне поставке (**стратешке правце**), циљеве, приоритете и одговарајуће инструменте политике развоја културе у Републици Србији. Радна група је радила у три подгрупе – за културно наслеђе; савремено стваралаштво и креативне индустрије; и међуресорну сарадњу. Радне групе су завршиле истраживање изузев групе за савремено стваралаштво и креативне индустрије. Да би рад на изради стратегије ушао у наредну фазу консултација у градовима Србије, како је планирано на почетку процеса, недостајала је и завршна верзија документа коју је требало да изради координациона група. Имајући у виду да је јула 2011. године основан Национални савет за културу који је требало да се укључи у процес израде стратешког плана⁵, а да су 2012. године уследили председнички и парламентарни избори, први покушај доношења стратегије развоја културе Србије није донео очекивани резултат.

Иако Закон о култури предвиђа доношење стратегије у року од годину дана, током наредних десет година процедура израде овог стратешког документа је у три наврата заустављана. Тиме је спречено експлицитно формулисање циљева, приоритетних подручја, стратешких праваца и инструмената културног развоја како је предвиђено Законом (чл. 19, 20) и визијом културног развоја коју је формулисала група експерата на почетку првог циклуса израде стратешког документа. За то време је долазило до честе смене министара културе тако да их је у периоду од

4 Решење бр. 119-01-39/2011-01, Београд, 23.5.2011.

5 На основу члана 16. Закона о култури (2009) и члана 8. став 1. Закона о Народној скупштини (2010), Народна скупштина Републике Србије је основала Национални савет за културу који је 12. јула 2011. године конституисан као стручно-саветодавно тело, ради обезбеђивања сталне стручне подршке у очувању, развоју и ширењу културе. Чланови Савета изабрани су из реда угледних и афирмисаних уметника и стручњака у култури, на период од пет година, али према Извештају о раду НСК за период јул 2011-јул 2012. године, „од оснивања Савета између Министарства и Савета није било готово никакве сарадње“ (стр. 2).

2011 – 2021. било укупно шест, што значи да је у просеку сваки министар ову јавну функцију обављао мање од две године, а један међу њима је на функцији био мање од годину дана.

Док је први покушај доношења стратешког документа за период 2011–2020, без образложења⁶, прекинут годину дана пре предстојећих избора на којима је после 12 година промењен режим (2012), један од кључних аргумената одбијања Предлога стратегије развоја културе 2017–2027. коју је усвојила Влада Србије (Архива Министарства културе) и са којим је Министарство културе и информисања пет година касније ушло у завршну фазу јавне расправе (2017) јесте тај што – према мишљењу дела културне јавности – „не нуди никакав заокрет у односу на правац управљања и финансирања културне политике, а то је темељна ствар” (Милутиновић, 16.10.2017). Иако наведено мишљење није једини разлог за одбацивање друге верзије стратешког документа развоја културе, посебно имајући у виду да се ради о политичком процесу који у значајној мери зависи од политичке воље носилаца власти, важно је да разумемо разлоге критичке анализе који се односе на квалитет предложеног плана развоја културе. Они су садржани у чињеници да културна политика „остаје у окошталој матрици етатистичког управљања, која развлашћује професионалне организације, удружења, експерте у култури, врхунске професионалце које ово друштво има од извршних и оперативних овлашћења у управљању културом”, рекла је Милутиновић (исто), додајући да најуспешније културне политике најчешће комбинују државни и парадржавни модел, пребацујући на професионална удружења одређене надлежности. Будући да се на тај начин заговара деетатизација и смањење улоге државе у корист експертског управљања, то подразумева постојање парадржавног модела културне политике заснованог на преносу дела надлежности државе на стручна тела која могу да доносе одлуке, иако Закон о култури РС предвиђа државни модел и Национални савет за културу као стручно-саветодавно тело Министарства културе које не доноси одлуке. Дакле, да би наведене примедбе могле бити прихваћене и укључене у стратешки документ, било је неопходно да се промене постојеће законске одредбе, што није могуће током процеса јавне расправе.

6 Иако је према правилима у вези са јавношћу рада Министарство културе и информисања као државни орган дужно да обавештава јавност о свом раду преко средстава јавног информисања и на други прикладан начин, јавност није била обавештена о активностима на изради стратегије развоја културе, као ни о разлозима прекида процеса припреме овог стратешког документа, нити је информација о томе била укључена у Информатор о раду Министарства културе, информисања и информационог друштва за 2011. годину.

Поред тога, у теоријском смислу, наведени став се у одређеној мери заснива на идеализованој слици самоуправног модела југословенске културне политике вођене седамдесетих година 20. века. Овај модел је представљао оригиналну социјалистичку верзију парадржавног модела културне политике, имајући у виду да је у сврху децентрализованог система финансирања и непосредне размене рада, држава пренела надлежности на самоуправне интересне заједнице у култури. У оквиру таквог иновативног системског решења деловала су два већа: *Веће давалаца услуга* које су чинили представници уметника – стручњака у култури и *Веће корисника услуга* састављено од представника запослених у привреди који су одвајањем дела свог дохотка финансирали културну продукцију ради задовољења својих културних потреба (Ђукић 2010: 222; Ђукић 2022:96). Поред чињенице да је деетатизација била кључна карактеристика самоуправљања у култури, овај систем је у теоријској литератури описан као модел „релативно издашног буџетског финансирања и развијеног система привилегија за тзв. културне раднике“ кроз здравствено, социјално и пензионо осигурање, стипендирање, доделу станова и атељеа, субвенције за професионалну делатност, систем јавних награда и признања, итд (Инђић 2014, 367-368). И поред идеолошких разлика, то представља кључну карактеристику савремених парадржавних модела културних политика на које се позива Ирена Милутиновић у свом критичком осврту на Предлог стратегије развоја културе 2017-2027. године.

Трећи неуспели покушај усвајања стратегије развоја културе до 2029. коју је Влада такође усвојила (Одлука Владе, 13. фебруар 2020), није ушао у скупштинску процедуру што је према Закону о култури било неопходно да би Документ коначно био усвојен. Уместо тога, на предлог Министарства културе, Влада је усвојила документ „Стратешки приоритети развоја културе 2021-2025” (Одлука Владе 21. јануар 2021). Овај документ се по садржају и структури битно разликује од стратегије која, према Закону о култури (чл.19), чини основну поставку културног развоја транзиционог друштва из које произилазе дугорочни циљеви, а потом и средњорочни и краткорочни приоритети.

На основу изложенога, видимо да се током прве две деценије транзиционе културне политике у Србији одвијала борба тврде моћи државе да задржи одлучујући утицај на културу и меке моћи заинтересоване културне јавности која је посредно и непосредно учествовала у процесу (не)усвајања стратегије развоја културе Републике Србије. Суштина ових спорова и

сукоба две стране односила се на питање буџетског финансирања о чему би, према државном моделу културне политике одлучивале комисије које именује Министарство културе, док би према парадржавном моделу о томе одлучивале професионалне организације, удружења, експерти у култури и врхунски професионалци, као што предлаже Милутиновић. Међутим, друго решење у правно уређеној држави, представља сукоб интереса, јер су наведени субјекти професионално ангажовани и не могу објективно и непристрасно доносити одлуке које се односе на све актере културне продукције у јавном, приватном и цивилном сектору, без фаворизовања организација којима припадају и са којима сарађују.

Такав однос државе и цивилног друштва одговара неолибералном моделу „који у својој суштини подразумева пасивну државу која се не меша у послове снажног цивилног друштва” (Хркаловић 2019, 47). Ако изузмемо југословенски модел самоуправљања у култури који је надлежност државе пренео на „веће давалаца услуга” и „веће корисника” али је стављен ван закона у време распада Југославије почетком деведесетих година 20. века, пасивна држава која се не меша у културну политику постоји само у облику либералног модела културне политике који репрезентују Сједињене Америчке Државе, док у Европи такав модел не постоји. Ово зато јер држава не жели да се у потпуности одрекне свог права да одлучује о стратешким питањима развоја културе. Тако, нордијске државе (Данска, Исланд, Норвешка, Финска, Шведска) и Велика Британија као репрезентативни примери парадржавног модела културне политике, део надлежности државе преносе на уметничке савете као парадржавна тела. Кључна разлика је у томе што се у овим земљама културна политика не своди на буџетско финансирање ресорног министарства за културу већ се систематски и плански развија, и као међувладина, међуресорна и међусекторска област, финансира из различитих извора.

Тако се културна политика у Финској, поред уметничког образовања и дечје културе протеже и на социјалну и здравствену заштиту (Compendium, Current cultural affairs, key developments)⁷ док се јавно финансирање културе и уметности у Великој Британији заснива на Националној лутрији и значајном уделу приватног сектора (Compendium, Financing and support). Притом, треба истаћи да је британски парадржавни модел ближи америчком либералном моделу финансирања из јавних и приватних

7 Подаци наведени према онлајн бази података о културним политикама, статистикама и трендовима која се уредно допуњује подацима (Compendium of Cultural policies and trends).

фондова што је супротно државном моделу културне политике дефинисаном у Закону за културу и систему буџетског финансирања културе у Србији који се односи само на остваривање општег интереса у култури: „Средства за финансирање или суфинансирање културних програма и пројеката, као и уметничких, односно стручних и научних истраживања у појединим областима културне делатности од значаја за остваривање општег интереса у култури, обезбеђују у буџету Републике Србије, буџету аутономне покрајине и буџету јединице локалне самоуправе, а додељују се у складу са прописима којима се уређује контрола државне помоћи и другим законима (Закон о култури, 2009, чл.10).

Будући да је први нацрт десетогодишње стратегије транзиционе културне политике у Србији још 2011. предвиђао овај савремени приступ интегративном развоју културе као међувладине, међуресорне и међусекторске области, у даљем тексту се представљају основе тог документа који је израдила подгрупа за међуресорну сарадњу коју је именovalo Министарство културе, информисања и информационог друштва (2011).⁸

Основне поставке стратегије међуресорних подручја културе: *сарадња, диверсификација и развој*

Током израде нацрта стратегије развоја међуресорних подручја културе радна група се водила најактуелнијим теоријским истраживањима и практичним јавним политикама у земљи и окружењу, као и закључцима са консултативног састанка посвећеном дефинисању визије културног развоја у оквиру процеса израде Стратегије културног развоја Републике Србије (2011). Визија је дефинисана као „Законима и међународним документима уређена сфера културе која остварује важан утицај на обликовање вредносног система и понашања грађана и деловање друштвених система у Србији, кроз усклађено деловање актера културе у јавном, приватном и невладином сектору и деловање образовног система и медија. Културна политика се води на стратешки начин, на бази познавања чињеница

8 Радну групу за међуресорну сарадњу су сачињавали др Весна Ђукић, професор Факултета драмских уметности у Београду и координатор подгрупе; др Ана Пешикан, професор Филозофског факултета Универзитета у Београду и члан Националног просветног савета; Данијела Вићентијевић, стручњак за културни туризам, мр Светлана Јовичић, асистент на Факултету драмских уметности у Београду; Љубица Бељански Ристић, председник управног одбора Центра за драмску едукацију у уметности ЦЕДЕУМ; Маја Тодоровић и Биљана Јокић, истраживачи у Заводу за проучавање културног развоја и Вирцинија Ђековић, тада студенткиња Факултета драмских уметности у Београду као секретар-волонтер подгрупе.

добијених стручним и научним истраживањима и она, у сарадњи са образовањем, науком, привредом и туризмом, доприноси равномерном регионалном развоју у Србији и развоју међународне сарадње”.⁹

На основу анализе постојећег стања, Радна група за међуресорна подручја културе израдила је нацрт предлога основних поставки, стратешких праваца и инструмената, као и план реализације стратегије развоја међуресорних подручја културе (у даљем тексту МПК) у областима културе, образовања, туризма, социјалног рада и науке.

МПК обухватају подручја у којима се преклапају различити системи (културни, просветни, туристички, социјални, научни) чијим развојем управљају различити ресорни органи и тела државне управе и локалне самоуправе који имају политички, правни и финансијски легитимитет да воде јавну практичну политику.

У том смислу су као приоритетна подручја МПК препозната: образовање у култури, култура у образовању, доживотно учење, културни туризам, културна права, интеркултурални дијалог и научна истраживања. Подручја су формулисана у складу са одредбом Закона у култури (2009) према којој општи интерес у култури, поред осталог, обухвата и: подстицање стручних и научних истраживања у култури, ширење и унапређивање едукације у области културе, подстицање дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури (чланови 6, 8). Закон је такође утврдио приоритете међуресорне сарадње (научноистраживачки рад, едукација, равномерни регионални развој, међународна сарадња, креативна индустрија, културни туризам, итд.) утврђене у делу Закона (члан 20, тачка 2, став трећи) којим се утврђује садржај Стратегије развоја културе Републике Србије (у даљем тексту: Стратегија). Поред наведених, подручје културе и социјалних питања које обухвата културна права и интеркултурални дијалог, заступљено је на основу начела интегрисања културе у социо-економски и политички дугорочни развој демократског друштва (члан 3, тачка 5). С друге стране, други приоритети међуресорне сарадње дефинисани Законом о култури (равномерни регионални развој, међународна сарадња и креативна индустрија), мере и инструменти (за стимулативну пореску политику у култури, програми билатералне и мултилатералне сарадње, мере подстицања предузетништва у култури

9 Из Извештаја са Консултативног састанка са експертима у култури одржаног 17. априла 2011. године у Палати „Србија“ којим је започета процедура израде нацрта Стратегије развоја културе 2011–2020.

итд.) третирали су као трансверзална подручја и активности од подједнаког значаја за културну баштину, савремену продукцију и међуресорна подручја културе. Због тога у делу о МПК они нису били третирали као засебно подручје, већ као активности МПК у мери у којој потенцијално могу да допринесу развоју научних истраживања у култури, едукације у области културе, културног туризма и већој социјалној кохезији.

У складу с тим, дугорочни стратешки циљ МПК био је **отварање културног система према другим системима** кроз дугорочно и промишљено стратешко повезивање и сталну интеракцију са њима што омогућава ваљан одговор на потребе и проблеме друштва у међуресорним подручјима културе, образовања, туризма, социјалних питања и науке. Тај циљ подразумева повезивање различитих система, ресорних органа и тела државне управе и локалне самоуправе, као и укључивање различитих културних и друштвених група и заједница у културни систем и њихово подстицање на активан однос према култури и њеној улози у друштвеним променама. Тако, на пример, верзија Закона о основама система образовања и васпитања (2004), која је важила у периоду израде нацрта стратегије МПК, у односу на културу, уметност и стваралаштво истиче као циљ стицање квалитетних знања и вештина и има велика очекивања од уметности и културе, али постојећи систем уметничког образовања не може да оствари постављене циљеве (Пешикан, Ђукић 2011).

Отварање културног система према другим системима посебно се односи на **шест значајно великих циљних група**: 1. чланове академске заједнице који професионално делују у другим организованим (институционализованим) системима (научници, истраживачи, просветни радници, туристички радници, социјални радници); 2. школска популација; 3. сеоско становништво; 4. туристи; 5. националне мањине и етничке групе у Србији; и 6. Срби у дијаспори.

Као краткорочни приоритети МПК формулисана су четири циља:

- (1) **Подизање капацитета за развој креативног партнерства** за све неопходне активности у међуресорним областима културе, образовања, туризма, социјалних питања и науке: истраживање и анализу (научна и истраживачка заједница), одлучивање на основу чињеница (доносиоци одлука у ресорима културе, науке, просвете и социјалних питања), практичну имплементацију донетих одлука (све заинтересоване стране и субјекти у култури и међуресорним подручјима који делују у јавном, приватном и цивилном сектору

у Србији и дијаспори) и мониторинг и евалуацију остварених резултата (Савет за културу и друга тела која су по закону надлежна за мониторинг и евалуацију).

- (2) **Формулисање заједничке политике развоја и стратегије реализације** постављених стратешких циљева и приоритета у законом дефинисаним међуресорним подручјима културе, туризма, социјалних питања и науке.
- (3) **Доношење нових системских решења** за изградњу системских институционализованих капацитета међуресорне политике која ће бити практично имплементирана од стране надлежних органа и тела државне управе и локалне самоуправе која имају законски, политички и финансијски легитимитет да воде јавне практичне политике (правни оквир, међуминистарска тела, међуминистарски фондови и сл).
- (4) **Успостављање сталних и повремених облика сарадње** различитих институционалних и ванинституционалних субјеката у култури, образовању, туризму, социјалном раду и науци који делују у јавном, приватном и цивилном сектору друштва

У складу са теоријом културне политике као јавне практичне политике, стратешки правци су представљени кроз избор општих стратегија међуресорне политике, а посебне стратегије су сагледане у оквиру сваке области појединачно. У том смислу, за остварење основног стратешког циља и приоритета МПК предвиђена је примена **две основне групе стратегија: 1. стратегије повезивања, 2. програмско-организационе компетитивне стратегије** (Драгићевић-Шешић, Драгојевић 2005: 103). Унутар тих група, основна стратегија која доприноси развоју међуресорних подручја културе јесте **повезивање различитих система (културног, научног, образовног, туристичког и социјалног) кроз сарадњу** између доносилаца одлука у тим системима које чине различити органи и тела унутар различитих ресора државне управе са одређеним надлежностима у области међуресорних подручја културе (Ђукић 2010: 315). Да би оваквом сарадњом биле обухваћене све заинтересоване стране, она се практично остварује и као међуминистарска, међувладина и међусекторска сарадња. Међуминистарска сарадња означава институционализоване облике хоризонталне сарадње између различитих републичких министарстава, као и покрајинских/градских/општинских секретаријата. Међувладина сарадња јесте вертикална сарадња између извршних органа власти на

различитим нивоима државне управе и локалне самоуправе (републичком, покрајинском, градском и општинском). Међусекторска сарадња односи се на сарадњу представника различитих друштвених сектора – јавног, приватног и цивилног (Ђукић 2010: 72).

Стратегија повезивања је предуслов за примену програмско-организационих компетитивних стратегија јер само здруженим снагама и синергетским деловањем свих група у културном, научном, образовном, туристичком и социјалном систему могу бити створени разноврсни програмски садржаји који одговарају на различите потребе различитих друштвених група. Због тога је нужно применити и друге две, специфичне стратегије – **диверсификације програма и ресурса** (Ђукић 2010: 315). Диверсификација програма омогућава стварање разноврсних програмских садржаја у оквиру свих законом дефинисаних културних делатности, а диверсификација ресурса омогућава укључивање и активно деловање расположивих људских ресурса који делују у међуресорним подручјима културе, различите просторе, као и мешовито финансирање програмских садржаја и активности. Трећа специфична стратегија коју треба применити јесте **развој публице и ширење тржишта** која се најчешће занемарује у турбулентним околностима (Драгићевић-Шешић, Драгојевић 2005: 106). Међутим, она је посебно значајна јер отвара пут за анимацију не-публике, развој младе публице, укључивање других специфичних социјалних група у културни живот и омогућава излазак културе на друга тржишта: туристичко, образовно, социјално и сл. (Ђукић 2010: 291). То се односи и на сеоско становништво које чини половину становништва у Србији, а према истраживањима око 85% ове популације не учествује у културном животу (Цветичанин 2007: 175).

У међуресорном подручју културе и образовања, ова стратегија подразумева да све заинтересоване установе и организације културе и образовања уведу **образовне односе с јавношћу**, као специфичне активности чији је задатак да успоставе неку врсту односа између јавности и једног облика уметности (Diggle 1998: 230), и остваре директну комуникацију са школама, тако да се увођење у свет уметности и шире образовање одвијају упоредо и у складу са школским образовним програмом. Ово је двосмеран однос у коме културни садржаји мењају амбијент и атмосферу, а временом и културу школе, док с друге стране, школа може подстицајно да делује на креирање нових уметничких програма и активности. С друге стране, у међуресорном подручју културе и туризма, потребно је развијати **интерпретацију као комуникациони процес** који подразумева све начине

презентовања значења и значаја културног наслеђа с циљем да се развије однос између наслеђа и публике, а такође применити **фокусирану маркетинг стратегију**, тј. стратегију сегментације тржишта и све маркетинг активности фокусирано усмерити на специјализовано тржиште културног туризма и на туристе различито мотивисане за културни туризам.

Као инструменти који омогућавају остварење основног стратешког циља и приоритета МПК (отварање културног система према другим системима кроз стратешко повезивање и успостављање сталне интеракције са њима што омогућава ваљан одговор на потребе и проблеме у међуресорним подручјима културе, образовања, туризма, социјалног рада и наука) предвиђени су: организациони, правно-политички, вредносно-идејни и економски инструменти међуресорних подручја.

Организациони инструменти који омогућавају остварење основног стратешког циља и приоритета МПК су:

1. стратешко планирање развоја међуресорних подручја културе у области наука, образовања, туризма и социјалних питања кроз усаглашавање стратешких докумената (доношење нових и ревизија постојећих)
2. успостављање организованих (институционализованих) облика и процедура сталне и повремене сарадње између ресорних министарстава и савета који имају одређене надлежности у области међуресорних подручја културе у области наука, образовања, туризма и социјалних питања
3. практично спровођење нових системских решења и системских пројеката у приоритетним подручјима.

Правно-политички инструменти МПК су:

1. ревизија постојећег правног оквира, измене и допуне закона (о образовању и др), доношење нових правилника ресорних министарстава у области културе, науке, образовања, туризма и социјалних питања (који регулишу начин, критеријуме и мерила за избор међуресорних пројеката који се финансирају из буџета, улагања у области културе који се признају као расход, правилници о раду који предвиђају перманентну едукацију запослених и сарадника и др) и других нормативних аката који подстицајно делују на међуресорна

подручја културе (нпр. да се део туристичке таксе улаже у културну инфраструктуру и сл).

Економски инструменти МПК су:

- 1) у односу на дефинисане циљеве међуресорне сарадње, од дела расположивог буџета заинтересованих ресорних министарстава створити заједнички фонд и расписивати заједнички јавни конкурс за финансирање и суфинансирање међуресорних пројеката из државног буџета.
- 2) ресорно Министарство културе на основу ове стратегије треба да повећа проценат финансијских давања за међуресорне пројекте у односу на укупни износ финансијских средстава намењених за финансирање и суфинансирање пројеката.

Вредносно-идејни инструменти МПК су:

1. подршка добрим међуресорним пројектима кроз стимулације, награде и позитивно оцењивање остварених резултата у процесу евалуације. Овај инструмент подразумева примену стимулативних мера за стварање разноврсних међуресорних научних, образовних, туристичких и социјалних програмских садржаја у оквиру свих законом дефинисаних културних делатности према члану 8 Закона о култури
2. подршка ствараоцима међуресорних научних, образовних, туристичких и социјалних програма и пројеката кроз награде, стипендије и др.

У делу нацрта који се односи на план реализације, обухваћене су потребне активности, време спровођења и одговорне институције током прве две године након усвајања Стратегије развоја културе и то:

- давање мишљења, усаглашавање и усвајање нових стратегија (културе, образовања и др), као и ревизија већ донетих стратегија (стратегije туризма и др) у периоду до парламентарних и локалних избора 2012. године, Влада РС, ресорна министарства и Народна Скупштина РС;
- концептуализација међуресорне политике и нових системских решења у периоду након парламентарних и локалних избора 2012, Влада РС, ресорна министарства и Народна Скупштина РС, локалне самоуправе

и друга тела (Савет за културу, Национални просветни савет, Савет за високо образовање, Савет за науку, комисије за избор пројеката који се суфинансирају из буџета и др;

- практична имплементација међуресорне политике (почев од 2013).

Као индикатори евалуације након две године спровођења стратегије МПК предвиђени су:

- број међуресорних, међуминистарских и међувладиних споразума о сарадњи између ресорних министарстава и других тела (Савета за културу, националног просветног савета, Савета за високо образовање и сл) у области културе, науке, образовања и туризма;
- број заједничких активности и нових системских решења остварених на основу ових споразума;
- број локалних иницијатива у међуресорним подручјима културе, науке, образовања, туризма и социјалних питања у градовима и општинама у Србији;
- број грађана који учествује у културном животу и културном развоју, а нарочито школске популације, сеоског становништва, туриста, маргинализованих друштвених група;
- број припадника академске заједнице који професионално делују у другим институционализованим системима: научном, просветном, туристичком и социјалном систему.

Дискусија и закључак: десет година после

У документу „Стратешки приоритети развоја културе 2021-2025” (Одлука Владе 21. јануар 2021) који је на предлог Министарства културе и информисања усвојен након 10 година неуспешних покушаја доношења стратегије развоја транзиционе културне политике у Србији, наводи се да се културне политике данас налазе на великој прекретници. Имајући у виду да се однос према културној политици одражава и на друге политике и сфере живота, „Министарство културе ће настојати да у пракси, кроз институционално повезивање и сарадњу у областима културе, образовања, науке, али и привреде, туризма, са надлежним

министарствима, организацијама и институцијама оствари блиску сарадњу“. У даљем тексту се, од укупно 20 препознатих приоритета, као приоритети међуресорних подручја културе експлицитно наводе: децентрализација културне продукције и подстицаји да градови и села преузму иницијативу за уметничке програме и омогуће грађанима и грађанкама, без обзира на место боравка, равноправно учешће у културном животу као основном људском праву на културу, и то кроз пројекте „Градови у фокусу“, „Престоница културе Србије“ и сл. (тачка 9), увођење уметности и културе у школе „кроз обавезно повезивање наставног програма из области историје, науке, културе и уметности са програмским активностима музеја, галерија и библиотеке“ (тачка 10), образовање и учешће у културним програмима кроз „континуирано произвођење нових облика знања и модела дељења знања као јавног добра“ (тачка 11), свеобухватна подршка културним активностима наше дијаспоре, а посебно регионалне сарадње (тачка 12), популарне културе (фестивали, сајмови, конференције) кроз „интерресорну сарадњу са науком, саобраћајем, туризмом, угоститељством, привредом и индустријом забаве“ (тачка 17) и развој културног туризма „кроз креирање и успостављање модела и начина одрживог развоја културног туризма“ (тачка 19).

Што се тиче политике финансирања и односа према удружењима и професионалним уметницима која је била један од основних разлога за прекид процедуре усвајања предлога стратегије 2017. године, документ о стратешким приоритетима предвиђа благо увећање буџета (тачка 1), систематску финансијску и организациону подршку умреженог система мањих уметничких удружења, суфинансирање савремене уметничке продукције и поновно увођење редовног откупа дела савремене уметности (тачка 6), пројектне кредите за инфраструктурне пројекте (тачка 13), јавно-приватно партнерство кроз стварање правног и институционалног оквира за привлачење приватних инвестиција и развој интересекторске и интересорне сарадње (тачка 14), пореске подстицаје за улагање у културу (тачка 15), подстицаје развоја економске димензије културе кроз креативне индустрије, серијску и комерцијалну производњу у примењеним уметностима (тачка 16) и унапређење положаја самосталних уметника, културних радника и струковних удружења уметника кроз поштовање закона који локалне самоуправе обавезује да редовно уплаћују доприносе за здравствено и пензијско осигурање уметника (тачка 20).

На основу ове кратке анализе која образлаже и показује значај отварања културног система ка другим системима, може се закључити да је

изгубљена деценија развоја експлицитне транзиционе културне политике у области међуресорних подручја културе, културних права, образовања и туризма. Судајући по приоритетима развоја који се значајним делом односе на сарадњу у областима културе, образовања, науке, привреде и туризма, стратегија је могла бити донета десет година раније, нарочито имајући у виду да се политика финансирања није битно мењала јер су и раније постојали слични механизми буџетског финансирања. Једина системска новина је финансијска подршка умреженом систему мањих удружења и привлачење приватних инвестиција у оквиру јавно-приватног партнерства што указује на отварање културне политике ка новим иницијативама цивилног и приватног сектора у култури. То свакако није довољно да оправда изгубљену деценију, нарочито имајући у виду да би евалуација остварених резултата првог циклуса (2011–2020) указала и на нове могућности развоја које би биле део поставке другог стратешког циклуса транзиционе културне политике у време када су тек по први пут усвојени стратешки приоритети развоја културе 2021–2025.

У том смислу се може закључити да су две деценије стратешког планирања изгубљене због чињенице да носиоци тврде политичке и меке моћи дела заинтересоване културне јавности нису успели да дођу до обострано прихватљивог решења о учешћу уметника и стручњака у стратешком вођењу транзиционе културне политике. На једној страни је била власт која је настојала да задржи све прерогативе одлучивања у складу с државним моделом културне политике, а на другој страни део културне јавности који је очекивао да у овом процесу има већи утицај какав омогућава парадржавни модел културне политике. Проблем је у томе што су, у одсуству дијалога током процеса припреме стратешког документа, обе стране занемариле потребу да се такво системско решење предвиди правно-политичким инструментом културне политике и озакони изменама и допунама Закона о култури.

Литература

- Digi, Kit (1998) *Marketing umetnosti*, Beograd: Clio.
- Dragičević Šešić, Milena, Dragojević, Sanjin (2005) *Menadžment umetnosti u turbulentnim okolnostima*, Beograd: Clio.
- Ђукић, Весна (2010) *Држава и култура, студије савремене културне историје*. Београд: Факултет драмских уметности.

- Ђукић, Весна (2022) „Двојник државе“ у културној политици Србије (1971-2021), *Српска историјска мисао*, бр. 1/2022, год. 29, vol. 75, Београд: Институт за политичке студије, стр. 93-117.
- Закон о култури, „Службени гласник РС“, бр. 72/2009.
- Закон о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС“, бр. 62/2003 и 64/2003, са изменама и допунама „Службени гласник РС“, бр. 58/04 и 62/04.
- Извештају о раду Националног савета за културу за период јул 2011 – јул 2012. године, доступно на: <https://nsk.gov.rs/doc/Izve%C5%A1taj%20o%20radu%20NSK%20jul%202011%20-%20jul%202012.pdf> [Приступљено 17. 4. 2023].
- Инђић, Триво (2014) Стратегија културне политике, *Мојуге стратегије развоја Србије*, Београд: САНУ, стр. 367-377.
- Информатор о раду Министарства културе и информисања за 2011. годину, Министарство културе и информисања, 27. фебруар 2012. године, доступно на: <https://www.kultura.gov.rs/arhiva-za-informator-o-radu/sr/4063> [Приступљено 17. 4. 2023].
- Milutinović, Irina (2017) Država kulture ili državna kultura, *Portal za kulturu jugoistočne Evope*, 16.10.2017. доступно на: <http://www.seecult.org/vest/drzava-kulture-ili-drzavna-kultura> [Приступљено 21.3. 2022].
- Одлука Владе РС о усвајању Предлога стратегије развоја културе до 2029., 13. 02. 2020. доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/vest/444288/usvojen-predlog-strategije-razvoja-kulture-do-2029-godine.php> [Приступљено 29.3. 2022].
- Одлука о усвајању предлога „Стратешки приоритети развоја културе 2021-2025“, *Влада Републике Србије* 21. 01. 2021. доступно на: <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/6131/Strate%C5%A1ki%20prioriteti%20razvoja%20kulture..pdf> [Приступљено 30.3. 2022].
- Pešikan, Ana, Đukić, Vesna (2011) *Образовање и култура: како ка ефикасној међуресорној сарадњи?*, *Технологија, култура и развој*, Београд, Суботика: Удружење Технологија и друштво, Економски факултет у Суботици, Институт Михајло Пупин, стр. 110-123.
- Предлог Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017-2027, *Министарство културе и информисања Републике Србије* доступно на: <http://arhiva.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/predlog-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027--predlog-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-.pdf> [Приступљено 30.3. 2022].

- Financing and support - United Kingdom, online database with in-depth information on cultural policies, statistics and trends *Compendium, Cultural policies and trends* Bonn: Kulturpolitische Gesellschaft e.V. доступно на: <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/category/?id=42&g1=7> [Приступљено 12.9. 2022].
- Хркаловић, Милош (2019) Однос цивилног друштва и државе, од конфликта до сарадње у креирању јавних политика, *Српска јолијичка мисао* бр. 1; Београд: Институт за политичке студије, стр. 41-59.
- Svetičanin, Predrag (2007) *Kulturne potrebe, navike i ukusi građana Srbije i Makedonije*, Niš: OGI.
- Current cultural affairs, Finland, online database with in-depth information on cultural policies, statistics and trends *Compendium, Cultural policies and trends* Bonn: Kulturpolitische Gesellschaft e.V. доступно на: <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/category/?id=12&g1=2> [Приступљено 12.9. 2022].

Vesna Đukić
Faculty of Dramatic Arts, Belgrade
Ana Pešikan
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

WHY SERBIA'S TRANSITIONAL CULTURAL POLICY IS NOT BASED ON THE STRATEGY OF DEVELOPMENT

Abstract

The subject of this paper is strategic planning as an organizational instrument of Serbia's transitional cultural policy. The aim of the paper is to compare basic propositions set forth in the draft strategy for the interdepartmental areas of cultural policy 2011-2020, with the text of the document "Strategic priorities for the development of culture 2021-2025", adopted by the government of the Republic of Serbia upon the proposal of the Ministry of Culture and Information. The former document was drawn in 2011 but it was not adopted because the work on the strategy was brought to a halt, while the latter was adopted in 2021 after three previous unsuccessful attempts at adopting a strategy for the development of transitional cultural policy in Serbia. The results of the analysis showed that in both cases the state demonstrated political willingness to open the cultural system to other systems through institutional linking and cooperation in the fields of culture, education, science, economy and tourism, but due to the absence of dialogue between the parties involved and frequent changes of the Minister of Culture, a whole decade of integrative strategic planning was lost.

Keywords

institutional linking, strategic planning, development strategy for culture, strategic priorities, transitional cultural policy

Примљено: 10. марта 2023.
Прихваћено: 7. априла 2023.